

Karşılaştırmalı Bir Çalışma: *Delibes'in Mario İle Beş Saat'i İle Dostoyevski'nin Uysal Kız'ının İzleksel Açıdan Değerlendirilmesi*

Rivka Bihar *

Abstract

This study aims to show the thematic similarities and parallels that lie between the narratives of two famous authors of different places, cultures and eras; Miguel Delibes in *Five Hours with Mario* and Fyodor Dostoyevsky in *A Gentle Creature*. The study will mainly focus on *Five Hours with Mario* -for being published more recently- trying to demonstrate the characteristics and features of the theme of the novel as to trace it back and later on to link it to its possible antecedent and source of influence; Dostoyevsky. In the conclusion, the similarities of the two narratives will be analyzed thoroughly according to their thematic aspects as well as the fictional ones as to give the reader a clear comparison of both narratives that are in question.

Keywords: *Miguel Delibes – Five Hours with Mario – Dostoyevsky - A Gentle Creature – Comparative Study*

Bu makalede birbirleri arasında ülke, kültür ve yüz yıl gibi bir zaman farkı olan; ancak, birbirine çok benzer izlek, kurgu ve karakterleri olan iki ayrı eseri inceleyeceğiz; Miguel Delibes'in yazdığı *Mario ile Beş Saat* ile Dostoyevski'nin yazdığı *Uysal Kız*'ı. Makalemizde mercek altına yatıracığımız bu iki eserin yazarı hem kendi ülkelerinde hem de dünya edebiyat çevrelerince birer usta sayılmaktadır. Makalemizin amacı bu ustaların kaleminden çıkmış, dönemlerinin toplumsal sorunlarını bireysel olaylar üzerinden okura aktaran bu iki eser arasındaki gerek izleksel gerek kurgusal benzerlikleri ortaya çıkararak, aralarındaki olası esinlenmeyi incelemektir.

---

* İ.Ü. İspanyol Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi.

1. Miguel Delibes Dönemi İspanyol Yazını

1936 – 1939 yılları arasında süren İspanyol İç Savaşı ve 1939'dan 1975'e kadar süren Franko yönetimi, çağdaş İspanyol yazınının şekillenmesinde yadsınmaz bir rol oynamıştır. Tüm bu süreç içerisindeki yıkım, sınıf çatışması, politik gruplaşma, diğer ülkelerle etkileşime kapanma gibi o dönemin toplumu çevreleyen sorunlarını yansıtmak isteyen yazarların yaşadıkları zorlukların yanı sıra karşılaştıkları bir engel daha bulunmaktaydı: Sansür. İyi niyetli bir yaklaşımla sansürün İspanyol yazınının anlatı tekniklerinin gelişmesine, yazarların seslerini halka duyurabilmeleri için hayal güçlerini ve yaratıcılıklarını zorlamalarına ve böylece İspanyol yazınının zenginleşmesine olanak sağladığı edebiyatçılar tarafından kabul edilen bir durumdur.

Santos Sans Villanueva, *İspanyol Edebiyatı Tarihi* adlı kitabında, iç savaş sonrasında günümüze kadar olan dönemdeki yapıtları üç gruba ayırmıştır (Candau 2007: 30)¹. Bu ayrıma göre ilk grupta 39'dan 60'lı yıllara kadar süregelen ve genellikle toplumun hor görülen ve marjinal sınıflarını konu alan toplumsal romanlar bulunmaktadır. Makalemizin konusu olan *Mario ile Beş Saat* eserinin de içinde olduğu ikinci grupta ise 60 ve 70'li yıllarda yayımlanan, deneysel bir süreci kapsayan, odağını toplumsal gerçeklikten uzaklaştırıp dilbilim ve anlatı biçimleri üzerine yoğunlaştırarak üretilen yapıtlar bulunmaktadır. Üçüncü ve son grupta ise, Franko'nun ölümünden günümüze kadar uzanan, karakter ve öyküye (*plot*) ağırlık veren, daha yenilikçi ancak karmaşık, belirli bir türün egemenliğinin olmadığı, tarihi, polisiye gibi tür edebiyatının başarıyla temsil edildiği, akım ve grupların önemini yitirerek yerini bireysel yazarlara bırakan bir anlayışa ait yapıtlar yer almaktadır.

Bu grupların oluşmasında ve özelliklerinin belirginleşmesinde Delibes'in katkısı göz ardı edilmemelidir (Candau 2007: 31). Bu bağlamda, Delibes, ilk kitabının yayınlandığı 1948 yılından beri, romanlarıyla, yazı hayatı boyunca değişen şart ve koşullara ayak uydurarak yukarıda belirtilen üç grubun özelliklerine uygun eserler vermiş, hatta bazı romanları İspanyol yazınına kattığı gerek anlatı, gerek biçimsel yenilikler sayesinde o grubu en iyi temsil eden eserler olarak diğerlerinden sıyrılmış ve ön plana çıkmıştır. Makalemizin konusu olan, Delibes'in 1966 tarihli *Mario ile Beş Saat* adlı romanı da çağdaş İspanyol yazınına öncülük eden romanlar arasında yerini almış, anlatı biçimine

¹ Santos Sans Villanueva'nın bu görüşü Antonio Candau'dan alıntılanmıştır.

kattığı yenilikler sayesinde bazı eleştirmenler tarafından yazarın en iyi kitabı olduğu iddia edilmiştir.

2. *Mario ile Beş Saat*

2 Ağustos 1966 tarihli editörü Vergés tarafından Delibes'e yazılan mektup şöyle der:

Mario ile Beş Saat adlı kitabın elime ulaştı ve bir solukta okudum. [...] Şahsi kanaatimce eserin, kadın psikolojisine dayanan gözlemini, bir toplumu ve o topluma ait -üzülerek ve utanarak söylüyorum ki gerçeğimiz olan- fikirlerinin portresini yansıtan bir başyapıttır (Delibes, Vergés 2002: 278).

1966'dan bugüne kadar *Mario ile Beş Saat* kitabı üzerine birçok makale, tez ve araştırma hazırlanmıştır.² Bunun nedeni, kitabın çok basitmiş gibi görünen yapısının ardında yukarıdaki alıntıda da bahsedildiği üzere içinde barındırdığı konu zenginliğidir. *Mario ile Beş Saat*, kadın psikolojisi, arkadaşlık, flört, balayı, evlilik, evlilikte seks, aile kavramı gibi kadın-erkek ilişkisinin yanı sıra dönemin politik kutuplaşmasından doğan muhafazakâr orta sınıf ile entelektüel sol kesimin fikir çatışması, sosyal adalet, din, hiyerarşi, ırk ayrımcılığı ve yas gibi geniş bir yelpazede pek çok konuya değinmektedir. *Mario ile Beş Saat*, muhafazakâr orta sınıf temsilcisi Carmen ve entelektüel sol temsilcisi Mario evliliği üzerinden tüm bu konuların bir armoni içinde, İspanya'daki görüş ayrılığından doğan gerici ve ilerici İspanya olarak nitelendirilen "iki İspanya"ya ait, her grubun kendine göre doğrularını ve düşüncelerini söyleme olanağı sunan renk cümbüşü bir tablo gibidir. Bu özelliği de akademisyenlere tek bir kitapta toplanan birçok farklı konuya çeşitli açılardan yaklaşma ve onları araştırma fırsatı sunmuştur. Kitabın, çağdaşlarına göre yenilikçi olan ve dönemin İspanyol yazın anlatı sanatına yeni bir boyut kazandıran gerek anlatı tekniği gerek Carmen'in monologunun oluşturduğu günlük konuşma dili ise yine kitapta ön plana çıkan ve pek çok akademisyen tarafından mercek altına yatırılan iki öğesidir.

Makalemizin amacı çoğu akademisyenin yapıtla ilgili incelemediği bir noktayı ele almaktır; ana izleğini. *Mario ile Beş Saat*, Carmen'in Mario ile yaptığı beş saatlik monologdan oluşmaktadır. Kitap, Mario'nun ölüm ilanıyla başlar. Hıristiyan kurallarınca cansız bedeni evde sergilenen Mario'nun cenazesi

² Miguel Delibes üzerine yapılan çalışmaların listesi Cervantes Enstitüsü'nün http://www.cervantes.es/imagenes/File/biblioteca/bibliografias/delibes_miguel.pdf adresinden temin edilebilir.

ertesi gün kaldırılacağından bedeni evde bir gece kalmak zorundadır. Bunun yirmi üç yıllık eşi ile konuşmak, dertleşmek, içini dökmek için son şansı olduğunu fark eden Carmen bütün geceyi Mario'nun başından bir dakika bile ayrılmadan onunla konuşarak geçirir. Mario'nun başucu kitabı olarak okuduğu İncil'den altını çizdiği satırlar bu beş saatlik kesintisiz monologda tetikleyici öge görevi görür. Carmen'in altı çizilen bu satırlara söyleyecek yirmi üç yılda biriktirdiği birkaç çift sözü bulunmaktadır. Ertesi sabaha kadar süren bu monolog af çıkarmanın yanı sıra bir çeşit hesaplaşma, yıllarca susulmuş ve söylenmemiş düşüncelerin ve duyguların dile getirilişi ve aynı zamanda kendini temize çıkarma çabasıdır. Böylelikle, Carmen'in, İncil'de altı çizili olan satırlara verdiği yanıtların oluşturduğu monolog kitabın ana izleğini oluşturur.

Bu noktada makalemizde daha sonra ele alacağımız kitaplardaki izlekleri ve bu izleklerde yer alan karakterlerle karşılaştırma yapmak adına Mario ve Carmen karakterlerinden ve her iki karakterin toplumdaki statülerinden, yansıttığı görüş ve düşüncelerden, derin bir psikolojik çözümlemeye girmeden yüzeysel olarak bahsetmekte fayda vardır. Mario, toplumdaki ilerici, entelektüel sol kesimi temsil etmektedir; onun için maddiyatın hiçbir önemi yoktur, düşünsel zenginlik ve düşünsel düzeydeki çalışmaları her zaman daha önemli olmuştur. Ailesi de toplumun bu kesimine aittir ve hatta davaları uğruna kayıplar vermiştir. Carmen ise bu bağlamda Mario'nun tam bir anti tezini oluşturmaktadır. Ailesinden miras edindiği sosyal sınıf, statü ve düşünce çerçevesinde Carmen için maddiyat her şeyden önce gelmektedir. Sınıflar arası geçişe şiddetle karşı çıkan Carmen için din ve aile gibi kavramlar birer tabu oluşturmakta ve çağa ayak uydurmak yerine gerici bir tavır takınan Carmen bu özellikleriyle İspanya'nın gerici ve tutucu kesimini yansıtmaktadır. Bu zıt kutupların birbirleriyle kurduğu ilişki ve bu ilişki üzerinden yapılan sosyolojik ve psikolojik tartışmalar ve anlaşmazlıklar *Mario ile Beş Saat* 'in İspanyol yazınındaki yerini almasında önemli rol oynamıştır.

Delibes, Abauloula ile 2002 yılında yaptığı bir röportajda, romanlarında, kendince benimsediği sosyolojik, etik ve politik idealleri doğrultusunda vaaz vermekten kaçındığını, bunun aksine kurguladığı konu örgüsünün bu idealleri üzeri örtülü bir şekilde okuyucuya yansıtmasını tercih ettiğini belirtir (Revistas Instituto Cervantes 2002: 27). Eseri okuduğumuzda Delibes'in savunduğu bu idealleri yarattığı Mario karakteri üzerinden yansıttığını görüyoruz. Burada aklımıza şöyle bir soru takılabilir: Madem Delibes kendince benimsediği ve iyi olarak addettiği ideallerini okuyucuyla paylaşmak istemektedir, neden Mario'yu

öldürerek okuyucuyu, yazarın karşı olduğu düşünceleri savunan gruba ait temsilcisi olan Carmen ile bu düşünceleri iğnelemesi ve eleştirmesi için beş saat boyunca baş başa bırakır? Bunun nedenini yine Franko dönemi sansüründe aramak gerekir. Delibes'in de belirttiği gibi sansür yazarların hayal gücü sınırlarını zorlayarak birçok yeni anlatı tekniğinin doğmasına olanak sağlamıştır (Alonso de los Ríos 1993: 132). Delibes'in de gayet iyi bildiği bir nokta vardı; eğer Carmen'i öldürüp Mario'yu beş saatlik bir monologa mahkûm etseydi öncelikli olarak Mario, karakteri gereği Carmen ile yüzleşmeyecekti. Daha önemli bir neden ise Mario'nun söyledikleri Franko yönetimince kitabın sansürlenmesine sebep olacaktı. Böylece Delibes, desteklediği düşünceleri savunan karakteri öldürerek yani bakıma sessiz kalmasını sağlayarak hem kitabının sansürden geçmesini hem de okuyucunun saldırılan ama kendini savunamayan kişiyle empati kurmasını sağlayarak düşüncelerinin dile gelmesine fırsat yarattı.

Delibes, *Mario ile Beş Saat*'i yazma sürecinde Carmen'in monologuna varmadan önce çeşitli anlatı tekniklerinden faydalanıp başka yöntemler üreterek eserinde kullanmaya çalışmıştır. Bu yöntemlerden ilki öyküyü Carmen'in bakış açısından anlatmak yerine, her şeyi bilen anlatıcı (*omnisciente*) tekniğini kullanarak üçüncü tekil kişi olarak anlatmaktır. Uygulamayı planladığı ikinci formül ise Mario'yu öldürmeden hayattayken Carmen ile yüzleştirmek olmuştur. Ancak, tüm bu yöntemlerin bileşiminin kitapta yansıtmak istediği ana düşüncenin, kişilerin ve fikirlerinin karşıtlığından dolayı kendi içinde abartılarak rayından çıkmasına engel olamadığını ve bu nedenle öykünün gerçekliğini yitirdiğini gözlemleyerek bu yöntemleri kullanmaktan vazgeçtiğini belirtmiştir (Alonso de los Ríos 1993: 134). Bu yüzden, başka tekniklere yönelip onları da gözden geçirdikten sonra söylemek istediğini en iyi Carmen'in monologuyla okuyucuya iletebileceğini fark ederek bu yolu seçtiğini belirtmiştir.

3. Dostoyevski Dönemi Rus Yazını

XVIII. yüzyılda Rus aristokrasisi düşünce, moda ve sanat konularında yüzlerini Batıya çevirmiş olsalar da, XIX. yüzyıl başlarında Avrupa Rusya'ya hala geri kalmış hatta Orta Çağ'dan kurtulamayan bir ülke gözüyle bakmaktaydı. Bu geri kalmışlık, Avrupa'ya dönüklük ve onun sunduklarına olan açıklık gibi öğelerin Rus yazını üzerinde büyük etkisi olmuştur (Brians 1998). XIX. yüzyıl başlarına kadar hiçbir özgünlük taşımayan Rus yazını, bu yüzyılın

ikinci yarısında büyük aşama kaydedip, Batı'nın etkisinden kurtulmuş, gerçekçi ve güçlü bir yazına dönüşmüştür. XIX. yüzyıl Rus tarihi, entelektüellerin, halkla, sıklıkla çaresiz ve genelde hastalık derecesinde iletişim kurma çabalarının bir ürünü olarak görülebilir (Howe 1957). Bu dönemde Puşkin, Turgenev, Tolstoy, Çehov ve Dostoyevski gibi günümüz dünya yazınında çok önemli yer tutan ve hem yapıtlarıyla hem de üsluplarıyla kendinden sonraki nesilleri etkisi altında bırakan bir dizi yazar doğmuştur. Rus yazarların tümü, yapıtlarında, Çarlık Rusyası'nda olumsuz koşulların değiştirilebilmesi ve ülkenin daha iyi bir yaşama kavuşabilmesi için “ne yapmalı?” sorusuna yanıt aramışlar ve bu soruya yanıt ararken toplumda var olan gerçek tipleri karşımıza çıkarmışlardır. (Süer 2006: 9) Böylelikle XIX. yüzyılda üretilen gerçekçi yapıtlar nedeniyle bu yüzyıl Rus yazın tarihinin Altın Çağı olarak da adlandırılır.

XIX. yüzyıl gerçekçi Rus yazınının başyapıtlarından birinin yaratıcısı olan Dostoyevski, daha çok XX. yüzyılın dünya yazınının bireyci-gizemci akımlarına kaynaklık etmiştir (Behramoğlu 2001: 67). Sibiry'a'daki sürgün yılları boyunca insan doğasının gizemine ilişkin görüşmeler ve gözlemler yapmış, edindiği bilgiler ve gözlemler ışığında, insan psikolojisinin gizemini kavramış, istençli davranışların akıldışı özelliklere sahip olduğu duygusal tepkilerin mantıklı bir biçimde açıklanamayacağı sonucuna varmıştır. Böylelikle öykülerinde bu gözlemlerini de yansıtarak oluşturduğu karakterler sayesinde Dostoyevski, gerçekçi-psikolojik yazının da kurucularından sayılmaktadır (Süer 2006: 106 – 107). Dostoyevski de, öncülü Gogol ve çağdaşı Leskov gibi, toprak sahiplerinin edebiyatından kesin bir kopuşu temsil eder: O, bir şehir insanıdır; yazıları, şehir hayatının ritimlerini yansıtır, en büyük başarısı da, evsiz entelektüellerin sorunlu zihinlerine ve düşüncelerine nüfuz etmesidir (Howe 1957). Yazarlığının ilk dönemini oluşturan yapıtlarında Petersburg yoksulluğu, yoksul insanlar ve düzenin sildiği yok ettiği küçük adamlar gibi bir takım konuları işlemiştir. Bireyin psikolojisine, iç dünyasına indiği bu yapıtlarında kahkahadan gözyaşına, gözyaşından kahkahaya geçiş diye tanımlayabileceğimiz gergin, sarsıcı bir duygu ortamı ve buna bağlı olarak da hırçın, tutkulu, dinamik ve kimi zaman dağınık bir anlatım sergilemektedir (Behramoğlu 2001: 68). Makalemizin bir sonraki bölümünde ele alacağımız Dostoyevski'nin 1876 tarihli *Uysal Kız* adlı yapıtı tam da bu dağınık düşünce ve anlatım üslubunun bir örneğini sunmaktadır.

4. *Uysal Kız*

Dostoyevski'nin 1876 tarihinde yayınlanan bu yapıtı, edebiyat çevrelerince günümüzde de başyapıtları olarak kabul edilen *Suç ve Ceza*, *Karamazov Kardeşler*, *Budala* gibi yapıtlarının gölgesinde kalmış olmasına karşın, Knut Hamsun ve Saltykov-Shchedrin gibi yazarlar tarafından ulaşılamayacak denli büyük ve dünya edebiyatında ender rastlanan bir inci tanesi olarak nitelendirilmiştir (Koehler 1985: 113). Bunun nedenini yine Dostoyevski'nin yukarıda saydığımız eserlerinde mevcut olan öğelerin bir habercisi sayılan *Uysal Kız*'daki karakterlerinin içsel dünyasına tuttuğu aynada aramalıyız. Dostoyevski, yapıtını *Uysal Kız* olarak adlandırırken bir de alt başlık ekliyor: *Düşsel Bir Öykü*.

Uysal Kız'ın Dostoyevski tarafından yazılan önsözünde şöyle diyor:

Adını '*düşsel öykü*' koydum, oysa tümüyle gerçek bir olaya dayanıyor. Bununla birlikte öykünün düşsel yanı da var; bu da yazılış biçimindedir. Okurlarıma bunu en başta açıklamayı uygun buldum [...] İşin içine bir stenograf sokup not ettiklerini benim yeni baştan düzenlemeyi tasarlamam, demin sözünü ettiğim gibi, öykünün düşsel yanındır (Dostoyevski 2005: 5 – 6).

Bu açıklamadan da anlaşıldığı üzere kitabın düşsel yanının daha çok kurgusunda olduğu sonucuna varabiliriz. Kurgulamadaki bu düşsel yaklaşım, başka bir deyişle karakterin o sırada aklından geçen mantıklı – mantıksız, konuyla ilgili – ilgisiz her türlü düşüncüyü okura anlatma çabası da yine önsözün de belirttiği gibi durumun gerçekçi yanını okura aktarma ve onunla paylaşma çabasından kaynaklanmaktadır. Kitabın izleğiye kurgusundan tamamen farklıdır ve Dostoyevski'nin gazetede okuduğu gerçek bir haberden yola çıkarak oluşturulmuştur. Kitabın izleğini oluşturan haber kısaca şöyledir: Maria Borisova adında bir kadın bir haç ikonunu avucunda sımsıkı kavrayarak kendini camdan dışarı atmış ve intihar etmiştir. Bu haber Dostoyevski'nin üzerinde tam yedi senedir çalışmakta olduğu öyküsünün sonunda *Uysal Kız* olarak tamamlanmasında büyük rol oynamıştır. (Koehler 1985: 115) Öykü, anlatıcının, kendi öyküsünün içinde o günkü Rus toplumuna ilişkin din, yoksulluk, sınıf ayrımı, etik değerlerin değişmesi, benmerkezcilik, ezilenlerin çaresizliği gibi toplumsal birçok olguyu barındırsa da öykünün derinliği analiz ettiği birey psikolojisinden ileri gelmektedir. Dostoyevski'nin daha sonraki yapıtlarında daha derin olarak incelemeye aldığı bu birey psikolojisi *Uysal Kız*'ın bel

kemiğini oluşturur niteliktedir. Öyküde sadece iki karakter vardır; anlatıcı ve karısı. İsimlerini hiçbir zaman açıklamayan anlatıcı, karısının intiharının ardından kendi anılarını ve düşüncelerini okuyucuyla paylaşmaktadır. Okuyucu ise, anlatıcının içinde bulunduğu duygusal durumdan ötürü bu dağınık anı ve düşünce anlatımından yola çıkarak hem anlatıcının kişilik yapısını hem de karısının anlatıcının gözünden yaratılan kişilik yapısını anlamaya çalışmaktadır.

Bu kişilik analizleriyle karşılaştırıldığında, öykünün ana izleği daha basit bir görünüme sahiptir. Kitap, anlatıcının karısının ölüm haberi ile başlar. Karısının cenazesi ertesi gün kaldırılacağından bedeni evde bir gece kalmak zorundadır. Bunun eşi ile konuşmak, dertleşmek, içini dökmek ve bir nebze de olsa kendini haklı çıkarmak için son şansı olduğunu fark eden anlatıcı bu zamanı onunla konuşarak geçirir. Bu itiraf niteliğindeki monolog öykünün tamamını oluşturmaktadır. Tam bu noktada öyküyü oluşturan karakterleri anlatmakta fayda vardır. Anlatıcı, benmerkezci, maddiyatçı ve karısına karşı despot bir kişidir, karısı ise, yaşı gereği toy, deneyimsiz ve yaptığı evlilik nedeniyle zor duruma düşmüş mutsuz bir kişidir. Evlenmelerindeki başlıca nedenleri olarak kızın içinde bulunduğu yoksulluktan ve acımasız teyzelerinden kurtulma çabasını, anlatıcının ise kıza elinde şekillendirmek istediği bir hamurmuş gibi yaklaşmasını gösterebiliriz. Anlatıcının, karısına duyduğu sevgiden daha çok beslediği onu değiştirme isteği ve bu istek doğrultusunda yola çıktığı deneyde hiç de beklemediği bir şekilde karısına sevgi beslemeye başlaması ve böylelikle yaptıkları sessiz anlaşmayı bozarak karısının iç dünyasındaki özgürlüğüne göz dikmesi, ilişkilerinin gerginleşmesine neden olmuş ve olay karısının intiharıyla sonuçlanmıştır.

Süer *XIX. yüzyıl Rus Edebiyatı Üzerine Yazılar* adlı kitabında *Suç ve Ceza*'nın kişileri olan Raskolnikov ve Sonya için şöyle diyor:

Dostoyevski'ye göre, insan ruhunda aynı anda hem cellât hem de kurban gizlidir. Eğer mutlaka bir seçim yapmak gerekirse, Dostoyevski'ye göre, kurban olmak cellât olmaktan iyidir, yani Sonya Mermeladov olmak, Raskolnikov olmaktan iyidir. Zira Sonya, her şeye karşın, güçlü bir karaktere sahiptir, etik ilkelerle ve yüreğinin yasalarıyla yaşamaktadır. Zaten sonuçta üstün gelen, Sonya'yı eğitmeye çalışan Raskolnikov değil, sessiz ve cefakâr Sonya'dır (Süer 2006: 111).

Bu alıntıdan da görüldüğü üzere *Uysal Kız*, *Suç ve Ceza*'ya karakterleri bakımından öncülük etmektedir. Yukarıda bahsi geçen karakterler çıkarılıp yerine *Uysal Kız*'daki anlatıcı ve karısı konulduğunda paragraf anlamını yitirmediği gibi karakterleri de betimlemiş olur. Tüm bu karakterler, karakterlerin psikolojik analizleri ve o günün Rusya'sının sosyo-ekonomik durumu gibi ikincil izlekler öyküde önemli bir yer taşısa da, anlatıcının karısının gerçekleştirdiği intihar eylemi bize ana izlek olarak incelememiz için bir ölüm ve bu ölüyle konuşan bir kişi bırakmıştır.

5. Sonuç

Makalemizde ele aldığımız romanların kısa incelemelerinden de görüldüğü üzere *Mario ile Beş Saat* ile *Uysal Kız* arasındaki hem ana hem ikincil izleklerdeki benzerlikler yadsınamaz özelliğindedir. Bu bölümde iki öykü arasında bulunan benzerlik ve farklılıkları karşılaştırmalı bir şekilde ele almaya çalışacağız.

Makalemizin çıkış noktası, *Mario ile Beş Saat* ve *Uysal Kız* öykülerinde yer alan ana izleğin birbirleriyle aynı olmasıdır. Her iki öykü de bir ölüm haberiyle başlar ve ölüyle yapılan tek taraflı sohbet, başka bir deyişle, hayatta kalan kişinin ölüyle giriştiği monologuyla devam eder ve yine her iki öyküde de bu monologlar öykünün kendisini oluşturur. İki öyküde de mevcut olan ana izlekteki bu benzerlik şaşırtıcıdır; ancak, benzerlikler bununla da sınırlı kalmamaktadır. Bu monologlar sonucunda öykülerin anlatım şekli de belirlenmiş olur. Okuyucuya öyküde geçen kişiler hakkında nesnel bir bakış açısı sunmayan birinci tekil anlatı tekniği kullanılmıştır. Bu, bir kişiye ait tek sesli ve tek görüşlü bir anlatımdır. Sadece anlatıcının düşüncelerine yer veren, anlatıcının kendi düşüncelerini dile getirdiği, yine kendi anılarından yola çıkarak karşısındaki kişiyi taraflı ve yanlı anlatarak tanıttığı öykülerdir.

Her ne kadar öykülerde hem Carmen hem de anlatıcı, bir başka deyişle, hayatta kalan kişiler belki biraz da kendilerini haklı çıkarma çabası içinde olayları taraflı anlatıp, ölen kişileri taraflı tanıtırsalar da, bu sadece okuyucunun ölen kişiyle empati kurarak ondan yana olmasını sağlamıştır. Hem Dostoyevski hem Delibes bu gerçeğin farkında olup, bu tekniği öykülerinde başarıyla uygulamışlardır. Okuyucu *Mario ile Beş Saat*'te nasıl kendini Mario'ya yakın hissediyorsa, *Uysal Kız*'da da ölen kıza yakınlık beslemektedir. Bu tekniğin uygulanışını yapıtlarına verdikleri isimlerden de görmek mümkündür.

Dostoyevski öyküsünün adını *Uysal Kız* koyarken, Delibes'in hikâyesine *Mario ile Beş Saat* adını vermesi yine ilginç bir rastlantıdır. Sanki iki yazar da öykünün ana kahramanının ölen kişi olduğunu ve kalanların ağzından çıkan öykülerin gerçeği çarpıtarak anlattığını vurgulamak ister özelliktedir. Her iki yapıtta da ölen kişilerin yapıta adını vermesi işte bu nedenledir.

Öykülerin yazılış amaçları ve yazım koşullarına göz attığımızda ise birbirinden ayrı da olsa ikincil izleklerde karşılaştığımız durum yine pek farklı değildir. Her iki öyküde de ana izlek üzerinden işlenen insan psikolojisi, XIX. yüzyıl Rus ve XX. yüzyıl İspanyol toplumu, bu toplumların eleştirisi ve portresi gibi çeşitli benzer izlekler bulunmaktadır. İki öyküde de işlenen bu izlekler her ne kadar ikincil sıfatını taşısalarda her iki öykünün de dünya yazınında bugünkü yerlerini almalarını sağlayan önemde olduğunu ve makalemizin başında da belirttiğimiz gibi bu ikincil izleklerin birçok akademisyen tarafından ön planda tutularak incelendiğini söylememiz gerekir. Bunun nedenini ikincil izleklerin öyküleri gerçekçi kılmasında aramamız gerekir. Bu ikincil izleklerden birini oluşturan insan psikolojisini ele alırsak iki öyküdeki karakterlerin oluşumunda ne kadar önemli bir rol oynadığını görmüş oluruz. Burada amacımız karakter analizinden ziyade iki romanda da ortak olan diğer karakter özelliklerini karşılaştırmaktır. Bu bağlamda, hem anlatıcının hem Carmen'in ölümlerle giriştiği monologların nedeni aynıdır; kendini haklı çıkarma çabası. Buradan yola çıkarak tüm öykü boyunca kendi düşünce sistemleri çerçevesinde sundukları olaylar, durumlar ve yaşanmışlıklar hep "ben" in etrafında dönmekte ve hem anlatıcının hem de Carmen'in içindeki egoyu ön plana çıkarmaktadır. İki karakterin de eşlerini değiştirme çabası, bu çaba uğruna ilişkiye başlamaları, geçen zaman boyunca istediklerini elde edemeyişleri ve olaylar karşısında takındıkları tavırları düşündürücü derecede benzerdir.

Bu eşlerini değiştirme çabasından yola çıkarsak *Mario ile Beş Saat*'te örnek olarak Carmen'in beş saatlik monologunda defalarca tekrarladığı şu sözleri gösterebiliriz: «Ese chico me necesita [...] me emocionaba sentirme imprescindible» (sf. 113), «Ese chico me necesita, se mataría si no» (sf. 165). Aynı şekilde *Uysal Kız*'da anlatıcının monologunda şu cümleye rastlıyoruz: «Bulduğum dostu eğitip yetiştirmem, ama benim de ona üstün duruma geçmem gerekiyordu» (sf. 53). Bu örneklerdeki konuşmalardan yola çıkarak hem Carmen'in hem anlatıcının kendilerini eşlerinden üstün gördükleri yargısına varabiliriz. Bunun nedeniniyse eşleriyle aralarındaki sınıf farklılıklarında aramamız gerekir. Bu konuyla ilgili olarak iki eserde de benzer cümlelere

rastlamak mümkündür. *Mario ile Beş Saat*'te, Carmen'in «¿tú crees que ése era plan para una chica de clase media más bien alta?» (sf. 45), «[...] tú de siempre tuviste gustos proletarios » (sf. 69), «[...] perder los modales es algo admisible sólo en la gente baja, Mario, que afortunadamente todavía hay clases» (sf. 111) cümleleri kendi üstünlüğünü açıkça sergilerken, *Uysal Kız*'da anlatıcının «Ben onlara göre daha yüksek bir sınıftan sayılıyordum» (sf. 17) sözü de kendi üstünlüğünü niteler durumdadır. Bu örnekleri daha da detaylandırabiliriz; ancak, son bir nokta olarak ikisinin de bu değiştirme isteği ve üstünlük hislerinden yola çıkarak eşleri üzerinde otorite kurma isteklerine ilişkin benzer ifadelerini göstermemiz gerekir. Carmen'in «[...] los que dependan han de pensar como yo mande. [...] una autoridad fuerte es la garantía del orden» (sf. 117), «[...] quitarme la autoridad delante de mis hijos, que ésa es una cosa que no podré perdonarte» (sf. 127), «el mundo necesita autoridad y mano dura» (sf. 130) ifadeleri ile anlatıcının «Kısaca söylersek, durumdan memnun olduğum halde sıkı bir sistem kurmak istiyordum» (sf. 25), «[...] ellerini kavuşturarak önümde eğilir...diyordum. Planım buydu» (sf.33) gibi ifadeleri bize eşlerini değiştirme niyetlerini, otorite ve önceden tasarlanmış bir planla yerine getirme amaçlarındaki benzerlikleri göstermektedir.

İki öykünün birbirinden ayrıldığı tek bir nokta vardır; iki karakterin ölüm şekli. *Mario ile Beş Saat*'te Mario, Carmen'in bu tavır ve davranışlarıyla hayatı boyunca bazen göz yumarak, bazense göz ardı ederek baş etmiş ve yaşantısını sürdürmüştür. Ölümü ise tamamen doğal nedenler sonucudur. *Uysal Kız*'da ise kız, kocasının kendisine uyguladığı psikolojik baskıya dayanamayarak intiharı seçmiştir. Burada ana karakterlerin, başka bir deyişle yapıtlara isimlerini veren kişilerin iki öyküde de birer kurban olduğunu görüyoruz. Bu bakımdan iki karakter de kendi içlerinde bir benzerlik barındırıyorlar. Mario, Carmen'in davranışlarına karşı duyarsız ve ilgisiz bir tavır ile karşılık verirken, uysal kız, kocasının davranışlarına daha fazla dayanamayıp intihar etmeyi tercih ediyor; ancak, ölümlerindeki bu farklılık iki karakteri de eşlerine karşı hem yaşarken hem ölümlerinde kurban olmaktan alıkoymuyor. İncil ve haç gibi dini simgelerin yine iki ana karakterin ölümleri esnasında yanlarında bulundurması da karakterler arasındaki bir başka benzerliktir. Eşlerin birbirlerine nasıl uzaklaşıp yabancılaştıklarına örnek verecek olursak, Carmen'in «[...] el viaje de novios, que me hiciste pasar una humillación [...] tú te acostaste y <buenas noches>, como si te hubieras metido en la cama con un carabinero» (sf. 97) ifadelerinden anladığımız iki eş arasındaki fiziksel uzaklaşmalarına dair yakınmaları ile anlatıcının «[...] bir demir karyolayla paravana satın aldım [...]

Karım yeni yatağına sessizce yattı: Evliliğimiz bozulmuştu» (sf. 47) ve «Çoktan beri birbirimize yabancıydık, birbirimizden hayli uzaklaşmıştık» (sf. 65) ifadelerindeki fiziksel uzaklaşma neticesindeki manevi uzaklaşma da bu benzerliğe verebileceğimiz bir diğer örnektir.

Neredeyse yüz yıllık bir zaman farkıyla yazılan bu iki eser arasındaki izleksel, toplumsal ve kurgusal benzerlikler dikkat çekicidir. Dünya yazınında önemli bir yeri olan ve Kafka, Faulkner gibi büyük yazarlar tarafından öykünülen Dostoyevski'nin eserlerinin, Delibes'e ulaşmış olması ve Delibes tarafından okunmuş olma olasılığı yüksektir. Aynı şekilde, Delibes'in, *Mario ile Beş Saat* romanının, *Uysal Kız* öyküsünden esinlenerek yazmış olma olasılığı yüksektir. İki öykü arasındaki benzerliğin başka bir açıklamasının olamayacağını düşünüyoruz; ancak, araştırmalarımız esnasında böyle bir esinlenmenin yer aldığına ilişkin hiçbir veriye rastlanılmadığını belirtmemiz gerekir. Delibes, bir röportajında yazarlığa soyunmadan evvel kitap okumadığını, bu yüzden dünya yazınındaki önemli yapıtları tanımadığını belirtmiştir (Alonso de Ríos 1993: 119). Yapıtlarında kullandığı üslup, teknik ve izlek, edebiyat eleştirmenleri tarafından Proust, Steinbeck, Galdós gibi yazarlara benzetildikten sonra ancak bu yazarları ve yapıtları okumaya başladığını belirtir. Başka bir röportajda ise bilerek ve direkt olarak belirli bir yazardan etkilenmediğini; ancak, kendisini en çok etkileyen dört kitabın Unamuno, Steinbeck, Green ve Dostoyevski'ye ait olduğunu belirtir (Hickey 1968: 36). Delibes'in bu ifadelerinden *Uysal Kız* gibi *Karamazov Kardeşler* ve *Suç ve Ceza* gibi yapıtların gölgesinde kalmış kısa bir öyküyü okumadığını varsayabiliriz. Buna karşın iki öykü arasındaki benzerlik düşündürücüdür. Delibes, Dostoyevski'den esinlenmişse de *Mario ile Beş Saat*'te izleği ve karakterleri zenginleştirdiği kesindir. Yapıtlarındaki esinlenme olasılığını kabul etmeyen Delibes'in yine aynı röportajda söylediği ve bir Roma atasözü olan şu söz edebiyat dünyası için de geçerlidir: “Güneşin altında yeni bir şey yok.”

Kaynakça

- Abouloula, Abdelmounim (2002) “Entrevista a Miguel Delibes”, *La Revista Instituto Cervantes*, No.3, Casablanca, s. 25 – 29.
- Alonso de los Ríos, César (1971) *Conversaciones con Miguel Delibes*, Madrid, Magisterio Español.

- Behramoğlu, Ataal (2001) *Rus Edebiyatı Yazıları (XIX. Ve XX. Yüzyıllar)*, İstanbul, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Brians, Paul (1998) Washington State University, http://www.wsu.edu/~brians/hum_303/russian.html
- Candau, Antonio (2007) *Viejas historias de Castilla la Vieja; la mortaja; la partida / Miguel Delibes; edición, introducción y guía de lectura Antonio Candau*, Madrid, Iberoamericana Editorial Vervuert.
- Delibes, Miguel (1966) *Cinco horas con Mario*, Barcelona, Ediciones Destino S.A., 28° ed., 2002.
- Delibes, Miguel, Vergés, Josep (2002) *Correspondencia, 1948-1986*, Barcelona, Ediciones Destino.
- Dostoyevski, Fyodor Mihayloviç (1876) *Uysal Kız: Düşsel Bir Öykü*, İstanbul, Can Yayınları, 2. Basım, 2005.
- Guerrero, Obdulia (1967) “Miguel Delibes y su novela cinco horas con Mario”, *Cuadernos Hispanoamericanos*, No.210, Madrid, s. 614 - 621.
- Hickey, Leo (1968) *Cinco horas con Miguel Delibes: el hombre y el novelista*, Madrid, Prensa española.
- Howe, Irving (1957) "Dostoyevsky: The Politics of Salvation," in *Politics and the Novel*, New York, Horizon Press.
- Koehler, Ludmila (1985) “Five Minutes Too Late”, *Toronto Slavic Quarterly*, Vol. 6, Toronto, University of Toronto, s. 113 – 125.
- [Neuschäfer-Carlón, Mercedes](#) (1985) “Cinco horas con Mario: 20 años después y desde afuera”, *Los Cuadernos del Norte*, No.34, Oviedo, s.24 - 31.
- Süer, O. Aydın (2006) “F. M. Dostoyevskiy” *XIX. Yüzyıl Rus Edebiyatı Üzerine Yazılar*, İstanbul, Evrensel Basım Yayın, s. 105 – 115.